

AHISKALI ÖMER FAİK NUMANZADE'NİN MATBUAT HAYATI-XXII

Dr. Rıdvan ÇİTİL

XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarında haberleşme, iletişim, basın-yayın günümüzde olduğu kadar hızlı ve ileri derecede değildi. O dönemde bir haberin yerine ulaşması bazen günleri bulabiliyordu. Hele bu durum, Rusya Müslümanları arasında diğer milletlere göre çok daha vahim bir seviyedeydi. Hem Rus idaresinin çeşitli ve uyduruk engellemeleri hem de halkın cehaleti, sağlıklı iletişim eksikliğinin nedenlerindendi. Nitekim bu konu, sayısı az olan dönemin basınına da yansımıştı.

Rusya Müslümanları, XX. yüzyılın başlarında olup biten gelişmelerden az da olsa olumlu ya da olumsuz nasibini almıştır. İlk Rus İhtilali'nden sonra oluşan kısmî serbestlik döneminde birçok gazete ve dergi yayın hayatına başlamıştır. Ancak bu serbestlik dönemi, Çar II. Nikola'nın vaat ettiği gibi uzun sürmedi ve bu dönemde çıkan birçok gazete ve dergi kapatıldı. Bu yetmiyormuş gibi bir de bu dönemde milletler arasında karışıklıklar çıkartıldı. Böylece Rus idaresi bu karışıklıklar ve çatışmaları bahane ederek eskisinden daha baskıcı bir siyaset uygulamaya başladı. Bu suretle, vaziyet, eski dönemden daha ağır bir hâl aldı.

İşte bu dönemde sağlıklı iletişim ve doğru haber her şeyden önemliydi. Bunu elde etmek bazen insan hayatına bile mal olabiliyordu. Günümüzdeki gibi yaygın iletişim ağı ve haberleşme teknoloji olmadığı için bilgi akışı çoğu kez insanlar vasıtasıyla oluyordu. Söz gelimi gazetelerin birçok şehirde kendi muhabirleri vardı. Bu muhabirler vasıtasıyla gazeteler ve ardından da okuyucular olup biten olaylardan haberdar oluyordu.

Dönemin önemli gazeteci ve yazarlarından olan **Ömer Faik Numanzade'nin** de bu konuda önemli katkıları olmuştur. Kendisi hem *İrşad* gazetesinin yazarı hem de muhabiriydi. Yaptığımız incelemeler sonucunda Ömer Faik Bey, Tiflis'te muhabirlik yaparak orada meydana gelen olaylardan yerinden haber vermiştir. **Hususî Muhbirimizden Gelen Telgraf: Tiflis, 22 İyün** ve **Hususî Muhbirimizden, Tiflis, Kulüp Küşâdı** (Erincik, 2009: 257, 751), **Tiflis, 22 İyün**. Ayrıca Ö. F. Numanzade'nin şahidi olduğu olaylar hakkında

Ömer Faik Numanzade, Borcom - 1934.

ve halkın durumunu değerlendiren yazıları da *İrşad* gazetesi sayfalarında yayınlanmıştır. **Kafkaz Haberleri, Tiflis, 22 İyün** ve **Davet ve Tevakkü ve Ağacı İçinden Kurt Yiyer** (Gurbanov, 1992: 130-136, 138-141). Bu yazıları, daha önce yaptığımız gibi Arap harfli Türkçe yazıdan Latin harflerine aktararak parantez içinde kimi yerlerinin günümüz Türkçesini vererek değerlendirdik. Böylece değerli *Bizim Ahıska* okuyucuları, o dönemde meydana gelen olaylar hakkında ilk ağızdan ve sağlıklı bir şekilde haberdar olacak, günümüzde olup bitenlerle karşılaştırma imkânını elde edeceklerdir.

Yeri gelmişken, *Bizim Ahıska'nın* değerli editörü Yunus Zeyrek Hocamın, 15 yaşına ayak basan derginin yayın hayatını devam ettirerek onun yanında daha nice sağlık dolu yıllar dilerim.

Hususî Muhbirimizden Gelen Telgraf:

Tiflis, 22 İyün

23 İyün 1906/13 Cemaziyelevvel 1324

[5 Temmuz 1906]

İrşad, Sayr: 147

Bugün şehirde umumî siyasî tatil başladı.

Şehir büyük heyecan içindedir. Küçelerde saldatlar (sokaklarda askerler), Kazaklar,¹ pulemötler (makinelî

¹ **Kazaklar (Казак):** Ukrayna ve Güney Rusya yerli halklarının karışımıyla XV. yüzyıl dolaylarında Don ve Dinyeper nehirleri civarında ortaya çıkan etnik topluluk. Kazaklar, bugünkü Kazakistan'da yaşayan ve Türk kökenli olan Kazak Türkleriyle karıştırılmamalıdır.

tüfekler) ve toplar düzülmüştür.

Ümîdvâr

Kafkaz Haberleri

Tiflis, 22 İyün

26 İyün 1906/16 Cemaziyelevvel 1324

[8 Temmuz 1906]

İrşad, Sayı: 149

Subh (*sabah*) saat sekiz.

Şehirde her taraf kapalı.

Hiçbir tarafta ticarî, şahsî bir hareket yok.

Ne bir araba sesi, ne fayton gürültüsü. Ne gonka (*telaş*) hareketi ve ne de insan tereddüdü var.

Herkes bir yanda durup dehşetli bir hadîseye muntazır (*bekliyor*).

Diyesin bugün, bura azametli Tiflis şehri değil: Türkistan'ın sükûnetli ama kan kokusu, hükûmet zulmü gelen bir çölü!

Bugünün gecesinde, gökten inen hürriyet ve adalet melekleri semaî telkinler ile sabahın dehşetli sükûnetini haber verdikleri için hiç subh tezden bazara çıkmışdım (*sabah erkenden pazara çıkmıştım*). Şehrin özge yerlerinden henüz haberim yohdur. Lâkin Müslüman bazarının umumiyetle kapalı olmağı, mende (*bende*) hüznün içinde, bir sürûr peyda etti.

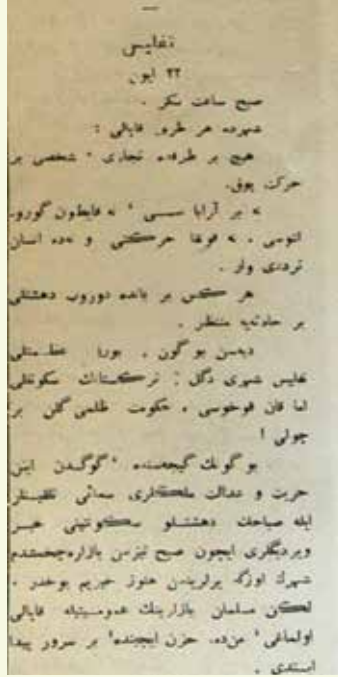
Müslümanları hürriyet ve adalet yolunda komşularıyla el ele vermiş görüp nihayet derecede şâd oldum.

Bildim ki Müslümanlarda bugün muhakemelerine kat'î bahılacak olan 27 fedâî askerinin asılmaklarına "ta'tîl" ile kömek (*yardım*) istiyorlar.

Memnun oldum ki Müslümanlar daha evvelki kimi (*gibi*) mevâcib-hor (*maaş yiyen*), bî-gayret (*gayretsiz*) abrazovannı² ve ruhanî Müslümanların fitnelerine aldanıp insanlığın ma'sûk-i hayat-âveri (*hayat veren âşıkı*) olan azâdelikten (*hürriyetten*) kenar durmuyorlar.

Yüreğimden diyorum: İlâhi! Bugünleri de gördüm ki Müslümanlar öz hâhişleriyle, öz kancaklarıyla dükkânlarını bağlayıp (*kapatıp*) vatanın hayât-ı siyasîyesine, komşuların hareket-i hürriyetperverânelerine kalben şerîk (*ortak*) olurlar.

Men bu hayalâtta idim ki uzaktan kulağıma gelen hürriyet mahnısı (*şarkısı*), marselyez³ havası

ortalıktaki sükûtu bozdu.

Men, böyle dehşetli bir sükût arasında marselyeza havası asla ümit etmediğim için mat ve hayran kaldım.

Çok çekmedi, korkunç silâh ve askerler ile muhasara edilmiş bir deste yavuglaştı (grup yaklaştı).

Meğer mahkemeye, asılmak kararını duymağa giden 27 vatan kurbanları, Mingrelskiy Polku'nun⁴ müttehim (*suçlanan*) askerleri!

Bu hürriyet fedailerini gayet şâd ve sürûr içinde, hakikaten millet hadimlerine yaraşan bir yiğitlikte marselyeza havasını ohuya ohuya kabağımızdan (*önümüzden*) geçtiler.

Bunların bu kahramanâne رفتارları (hareketleri) bazı adamlara, hususiyle askerlere aks-i tesir edip birçok merhametli gözlerin yaşardığını gördüm.

*

Gün orta, tamam saat bir.

Tiflis'in en izdihamlı - şenlikli olan *Çalavinskiy* caddesindeyim. Güya burası şehir caddesi değil:

Dâva meydanının bir semti.

Ortada davaya muntazır sükûnetli bir hâl, küçelerde (*sokaklarda*) adam çok az.

Faytondan, attan, tereddütten (*gidip gelmeden*) eser yok. Kulağa gelen ancak askerlerin ayak sesleri.

Görünen yalnız tüfeklerin parıltısı. Buralarda her yana bahsan asker, top, pulemöt (*makinelî tüfek*), tüfek göze çarpar.

Diyesin tamam bir dâva meydanı:

Bir yanda dehşetli toplar düzülmüş, bir tarafta pulemötler (*makinelî tüfekler*) hazırlanmış.

O bir yanda Kazaklar ateş açmağa muntazır.

Polkların (*alayların*) biri bu yandan geliyor, o biri o yandan gidiyor.

Hatta askerî dairelerin damları üstünde askerler, askerî âyineler (*aynalar*), dürbünler ile etrafı gözaltında tutur (*tutuyor*). Geleni dayandırırılar (*durduruyorlar*), geçeni ahtarırılar (*arıyorlar*).

Elimdeki Müslüman gazetelerini intibahnâme (*bildiri*) zannedip meni (*beni*) de sekiz defa dayandırdılar (*durdurdular*). Eziyet verdiler.

Belî (*evet*) toplar, pulemötler (*makinelî tüfekler*), vahşi Kazaklar her tarafa dehşet salıyor, zayıf kalplere kuvvetli görünürdü.

Lâkin mana, kuvvetli ve dehşetli görünen esir haletinde yaşayan cahil askerlerin çohluğu, topların

² **Abrazovannıy:** Rusçada "eğitilmiş, aydın" anlamına gelmektedir. Bu kelimeyi Ömer Faik, yazılarında sık sık kullanmaktadır. Ancak bu kelimeyi burada ve başka yerlerde istihza ve kinayeli olarak kullanmıştır.

³ **Marselyeza (La Mareillaise):** İlk Fransız İhtilâlî'nin şarkısı ve daha sonra Fransa ulusal marşı olan şarkı.

⁴ **Mingrel'skiy Polk:** Mingrel Alayı. Osmanlı-Rus ve Rus-İran savaşlarında etkin rol oynamıştır. Ahılkelek'in alınmasında da büyük başarı göstermiştir.

İrşad gazetesini.

heybeti değil idi: Belki bunca cemaatin, bu azim şehrin bir vücut gibi **semaî** hürriyetten gelen ilâhi bir kuvvete tâbi olup ittifak etmekleridir.

Bugün Tiflis'te en aciz bir çörekçinin (*ekmekçinin*), hatta fakir suçunun "ta'til"e iştirak edip hükûmeti büyük bir kuvvetle tehdit etmeği cemaat kuvvetinin ne kadar esaslı ve devamlı olduğunu çok aşikâr bildirirdi.

Bu kimi (*gibi*) tatillerin zahiri mânası az kimi (*gibi*) görünürdü, ama manen, kuvveti çok büyüktür.

Bugün umum Tiflis cemaati hükûmete açıktan açığa bildirdi ki hamı (*bütün*) cemaat hürriyet ve adalet talep edenler ile beraberdir. Belî, bilindi ki yüz yetmiş milyon miktarında bir azim cemaat hükûmetin hareket-i hazırasını mahz (*sırf*) zulüm ve vahşilik hesap edip bu cür (*böyle*) idareden nârazıdır (*memnun değildir*).

Bilindi ki bundan sonra cemaat razı olmayacak ki hükûmet-i zâlime hürriyet taraftarlarını bir bir yoh edip gene köhne idare-i müstebideyi devam ettirsin.

Hulâsa cemaat bugünkü umumî ta'til ile cemaat silâhi ile bildiriyor ki eğer hükûmet 27 vatan fedaisini bağışlamayıp boğazlayacak olursa cemaat uzaktan temaşacı olmayıp ellerinden gelen fedakârlığı saf edecekler.

*

Bu saat ki mektubumu kurtarıp poçtaya (*postaya*) vereceğim, ahşam saat sekizdir. Bu vakte kadar şehir sükûtuğunda devam etti. Bundan sonraki ahvali sabah (*yarın*) yazacağım.

Danışıklar (*diyorlar*) ki askerlerin muhakemesi bir nice gün devam edecektir.

Müttehim askerler muhakeme kurtarıncaya (*bitinceye*) kadar mahkemede kalacaklardır.

Ümîdvâr

Yukarıda bahsettiğimiz gibi, verilen kısmî serbestlikler uzun sürmemiş ve Rus idaresi bölgelerde çeşitli karışıklılar çıkartarak milletleri birbirine düşürmüştür. İşte bu karışıklılarla ilgili Ömer Faik Numanzade yerinden bildirerek durum değerlendirmesi yapıyor. Ömer Faik Bey, her ne kadar yazının sonunda yarın durum hakkında yeni bilgi vereceğim demiş olsa da *İrşad* gazetesinin sonraki nüshasında onun imzasıyla çıkmış bir yazıya rastlamadık. Ancak *İrşad* gazetesinin 150. sayısında Tiflis'te olup bitenler hakkında imzasız ve çok kısa kısa verilmiş *Telgraf Haberleri* vardır. Bu telgraf haberlerinden de karışıklıkların devam ettiği anlaşılmaktadır (*İrşad*, 1906: S. 150, s. 1).

Hususî Muhbirimizden, Tiflis, Kulüp Küşâdı

29 Dekabr 1906/26 Zilkade 1324 [11 Ocak 1907]

İrşad, Sayı: 295

"Kulüp Küşâdı."

Nice ilden (*yıldan*) beridir ki Tiflis Müslümanları kulüp açmak fikrinde idiler. Ve bu barede pek çok defa yığılıp müşavere ediyordular. Her müşaverede bir pare zayıf danışıklardan sonra dağılıp işi neticesiz koyurdular. Bu sebeple kulüp küşâdına (*açılışına*) üç ilden (*yıldan*) beridir ruhsat alındığı halde tesis olunabilirdi. Şükür ki bu ahir vakitte bazı erbâb-ı hamiyetin ciddî sa'yleri ve İran Ceneral Konsulu (*Başkonsolosu*) Cenap Müfehhimü's-Sultan'ın hamiyetiyle bu mesele tekrar müzakereye alındı ve Dekabr'ın 24'de (*24 Aralık'ta*) Cenap Müfehhimü's-Sultan'ın davetiyle 25'e kadar muhterem eşhas konsolhaneye (*konsolosluğa*) cem oldular. Kulüp harda olmağı baresinde üç saatten artık (*fazla*) şiddetli müzakere ve mübâhase ettiler.

Meclisin azası bu barede iki yere bulundu: Biri kulübün altıncı uçaskada⁵, diğeri, şehrin revnaklı ve kesretli yerinde olmağı reyinde oldu. Her iki taraf ise öz rey ve maslahatlarında haklı olmağa göre ittifak mümkün olmuyordu. Bu sebeple meclis bu defa da gayrı defalar gibi dağılıp neticesiz kalmağa az kalmıştı. Hamdolsun ki işe özge cür renk verilip dağılmağa koyulmadı: Cenap Salih Han'a reyi ve meclis azasının ekserinin kabulüne ihtilâfa böylece nihayet verildi: Büyük ve merkezî kulüp şehrin revnaklı ve kibar mihmanhanelerinin yahırında açılıp ki Kafkaz'ın gayri şehirlerinden Tiflis'e gelen muhterem misafirlerin kulüb[e] gitmeklerine sühûlet olsun. Bununla böyle, bu kulübe şube olmak ve hemin kulüp azasının kömekliğı ile idare edilmek üzere altıncı uçaskada (*bölgede*) muntazam bir kıraathane (*okuma yeri*) tesis edilsin. Bu fikir ekseriyet-i rey ile kabul olunup kulübün ve şubesinin yahında küşâdına suret-i kat'iyede karar verildi ve hemin gece iki min (*bin*) manattan artık atıyye (*bağış*) ve uzuvluk pulu (*üyelik parası*) siyahi olundu (*toplandı*).

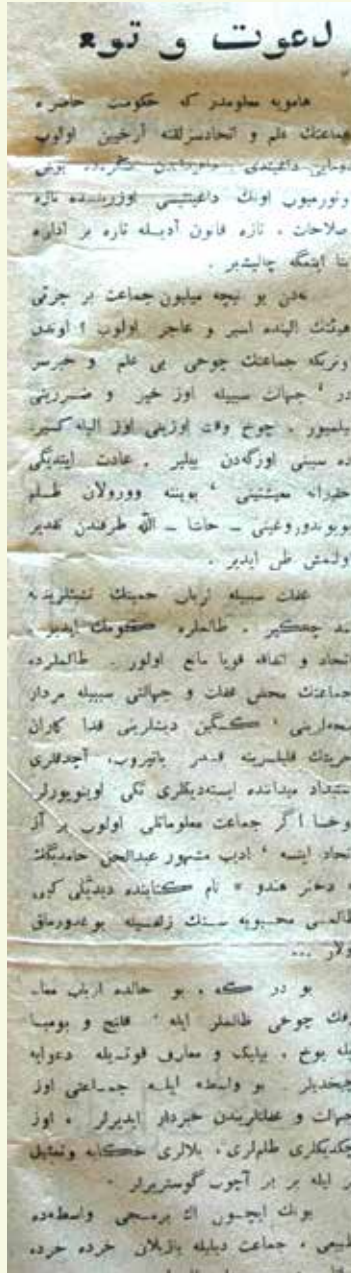
Kulübün ve kıraathanenin küşâd ve devamına ikdam ve nezaret etmek için ekseriyet-i rey ile on bir şahıstan ibaret bir kamisiya (*komisyon*) teşkil edildi ve sadırları (*başkanları*) Cenap Müfehhimü's-Sultan intihab edildi.

Ümîdvâr ki Müslümanların bu ahirinci (*sonuncu*) ve kesretli meclisi köhneleri gibi neticesiz yıkılıp dağılmaktan ibaret olmayıp kulübün küşâdına muvaffak olur.

Ümîdvâr

"Tiflis'te muhabir" Ömer Faik Numanzade'nin kaleme aldığı *Kulüp Küşâdı* başlıklı haber yazısından, o dönemde Rusya Müslümanlarının uzun süreden beri açmayı düşündükleri bir kulübün nihayet açılabilmiş olduğunu öğreniyoruz. Yazıda sözü edilen kulüp, günümüzde olduğu gibi bir spor ya da eğlence yeri olmayıp insanların bir araya gelip tanışıp sohbet edebilecekleri, dertleşecekleri bir mekândı.

⁵ Uçastok (участок): Rusça toprak parçası, alan, bölge demektir.

"Davet ve Tevakku."

Davet ve Tevakku

6 Sentyabr 1906/29 Recep 1324

[18 Eylül 1906]

İrşad, Sayı: 209

Hamiya malumdur ki hükümet-i hazıra cemaatin ilim ve ittihatlılığına arhayın (*emin*) olup Duma'yı dağıttı. Dağıtıandan sonra da boş oturmayıp onun dağıntısı üzerinde taze (*yeni*) ıslahat, taze kanun adıyla taze bir idare bina etmeğe (*kurmaya*) çalışıyor.

Neden bu nice milyon cemaat bir cüz'i heyetin elinde esir ve aciz olup (*çaresiz kalıyor*)? Ondandır ki cemaatin çohu (*çoğu*) bî-ilim ve habersizdir, cehalet sebebiyle öz hayır ve zararını bilmiyor. Çoh vakit özünü öz eliyle kesir (*kesiyor*) de sebebini özgeden (*başkasından*) biliyor. Âdet ettiği hakirâne maişetini, boynuna vurulan zulüm boyunduruğunu -haşa- Allah tarafından takdir olunmuş zannediyor.

Gaflet sebebiyle erbâb-ı hamiyetin teşebbüslerine set çekiyor. Zâlimlere kömek ediyor. İttihat ve ittifaka kaviyyen mani olur (*oluyor*). Zâlimler de cemaatin mahz (*sırf*) gaflet ve cehaleti sebebiyle murdar pençelerini, keskin dişlerini fedakâran-ı hürriyetin kalplerine kadar batırıp (*batırıyor*), açtıkları istibdat meydanında istedikleri teki (*gibi*) oynatıyorlar. Yohsa eğer cemaat malûmatlı olup biraz ittihat etse (*birlik olsa*), edîb-i meşhur Abdülhak Hamid Bey'in⁶ "Duhter-i Hindu" nam kitabında dediği gibi zâlimi,

mahbûbesinin zülfünde boğdurmak olar (*olur*)...

Budur ki bu hâlde erbâb-ı mârifin çohu zâlimler ile, kılıç ve bomba ile yoh (*değil*), bilik (*bilgi*) ve marif kuvvetiyle davaya çıktılar. Bu vasıta ile cemaati öz cehalet ve gafletlerinden haberdar ediyorlar, öz çektikleri zulümleri, belâları hikâyeye ve temsiller ile bir bir açıp gösteriyorlar.

Bunun için en birinci vasıta da tabii, cemaat diliyle yazılan hırda hırda (*küçük küçük*) kitap ve mecmualar tapıyorlar (*buluyorlar*).

⁶ Abdülhak Hamit Tarhan (1852-1937): Türk şair, oyun yazarı, diplomat. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında eserler vermiş, modern edebiyatın doğuşunda etkin rol oynamış bir şâirdir.

tüfekten daha kuvvetli olan böyle bir ihtiyacı milleti def'e hizmet etsin.

Tiflis'in hâli bu cür işlere imdilik müsait olmadığından: "Yüz söz ve vaazdan, bir iş ve numune hayırlıdır" deyip bir nice hırda kitap tercüme ettirmeğe başladık.

Ümit ki bu barede her ehl-i kalem, mahz millet-i mazlûme ve gafilemize kömekliği manzûrda (göz önünde) tutup bizimle olurlar.

*

Cemaat arasında neşredilen yanlış haberlere göre burasını da artırmak isterim ki mahz millî eserlerin neşrine vasıta olmak niyet-i halisesiyle küşâd ettiğimiz (halis niyetle açtığımız) "Gayret" Matbaasının bütün bütün satılmak veya bağlanmak (kapanması) haberi kat'iyen yalandır. Biz isterdik ve gene de isterik (isteriz) ki daha mükemmel, daha vâsi (geniş) bir Müslüman şirketi vücuda getirip "Gayret" Matbaasını kâmil bir İslâm matbaası edek (yapalım). Büyütüp ireli gidek. Neinki bütün bütün yâdlara (yabancılar) satıp kolsuz kanatsız kalak (kalalım). Aziz yoldaşım Abdullah Cevdet Bey'in⁹ dediği gibi âlem-i askeride Krupp topu ne ise, âlem-i matbuatta (basın dünyasında) matbaa maşinası (makinası) öyledir. Böyle olduğu surette insaftır mı ki Müslümanların sipariş vermediklerine bahıp matbaamızı yâdlara satah (yabancılar) satalım). Bu olacak iş değil. "Gayret" Matbaası daha sa'y ve gayretle öz vazifesinde devam ediyor ve inşallah da Müslüman kardeşlerimizin hamiyetiyle devam edecektir.

Gayret Matbaası Müdürü Ö. Faik Numanzade

Yukarıda bahsettiğimiz üzere Rus idaresi ülke içindeki sıkıntıları gizlemek için karışıklıklar çıkarmıştır. Bu karışıklardan azami derecede istifade ederek eski zulüm ve kötü emellerini yerine getirmeye devam etmiştir. Nitekim çarın verdiği tavizlerden birisi de Duma dediğimiz Rus Meclisi de vardı ve bu meclise imparatorluğun birçok bölgesinden vekiller seçilmiştir. Bunlar arasında Rusya Müslümanlarının vekilleri de vardı. Ancak bu meclis kısa süre sonra feshedilerek yeni seçimlere gidilmiş ve çarın idaresine daha yakın bir hükümet kurulmuştur. Yazıdan da anlaşıldığı üzere Ömer Faik Bey, az sayıdakilerin çoğunluğu nasıl yönetebildiği sorusunun cevabını verip bunun çaresini de göstermektedir. Ona göre bu yaşanan sıkıntıların sebebi cehalettir. Cehaletin giderilmesi için halkın aydınlatılması gerekir. Halkı aydınlatmanın en pratik yolu da herkesin anlayabileceği

⁹ Abdullah Cevdet (1869-1932): Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde yaşamış siyasetçi, düşünür, göz hekimi, şair ve çevirmendir. Osmanlı ve Türkiye'de Batıcılık akımının önde gelenlerindedir.

sade dille küçük kitapların yazılması veya tercüme edilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Nitekim kurduğu Gayret adlı matbaada bu tür eserleri basıp yayımlayabileceğini bildirmektedir. Ayrıca Numanzade, Abdullah Cevdet Bey'in, "Savaş zamanı Krupp topu ne ise, basın dünyasında matbaa makinesi de öyledir." diyerek matbaayı topa benzetmesi, matbaanın önemine ifade etmek bakımından dikkat çekicidir.

Ağacı İçinden Kurt Yiyer¹⁰

13 Sentyabr 1906/7 Şaban 1324

[26 Eylül 1906]

İrşad, Sayı: 215

Bakû'nun şöhret tapan (bulan) düşmanlığı, deste (grup) davası, o murdar ve alçak hâsiyyeti (karakteri) yavaş yavaş özge Müslüman şehirlerine de geçmektedir.

Akıllı komşularımız özge komşuların hüner ve marifetlerini görüp götürdükleri hâlde, biz Müslümanlar harda zararlı ve cehalet eseri bir şey varsa onu öğrenmeğe can atırız (atıyoruz).

Budur ki Tiflis Müslümanları koçak Bakû destelerini yansılamağa çıhıp (çetelerini taklit etmeye başlayıp), Avgust'un 6'ncı ahşamı saat 9'da Müslüman mahallesinde yani Şeytan Pazarı'nda güllebazlığa (kurşun atmaya) başladılar. İğirmi kadar atılan güllerden, bir adam yaralanmaktan sevayı (başka) hamdolsun telefat ve büyük ziyan olmadı. Belî, malca, canca bir zarar olmadı. Ama görek mânada (görelim gerçekte) böyle mi? Görek, bu cür destebazlıkların (gruplaşmaların) vücut-ı ittihadımıza (birliğimize), terakki-i milliyemize vurdukları zararlar bir nice sözle anlatılabilir mi?

Bah, burası çetin! Burası çetin ki Müslümanların deste deste bölünüp birbirlerini yoh etmeğe çalışmalarının neticesini yazmağa kuvvetli kalem, puladî yürek, Eyyübî sabır ister. Mende ise o hüner yoh. Ancak zayıf kalple burasını bildirmek isterim ki Müslümanların öz özlerine verdikleri zararları, öz özlerinin başlarına getirdikleri musibet ve belâları hiçbir haricî düşman getire bilmez. Tarihimizin birçok sahifelerini lekedar eden siyasî, şer'î destebazlığımıza (körü körüne taraftutmamıza), öz içimizden özümüzü yiyip harap ve perişan ettiğimize geçmişlerde misal ahtarmağa (örnek vermeye) hacet yoh. Kafkazımızın hansı Müslüman şehrine, hansı bucağına bahsak orada Müslümanlığın adını rüsva etmeğe, Müslümanları hakir ve rezil burahmağa

¹⁰ Ömer Faik Numanzade'nin Hayat gazetesinin 1905 yılının 45. sayısında aynı başlıkla bir yazısı vardır. Bu yazıda Rusya Müslümanlarının kongre ve toplantısından, Tiflis'teki öğretmenler toplantısına katılanlar ve Duma seçimlerine milletvekillerinin dikkatle seçilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Daha fazla bilgi için Bizim Ahıska dergisininin 46. sayısındaki Ahıska Ömer Faik Numanzade'nin Matbuat Hayatı-XVI adlı yazıya bakınız.

(*bırakmaya*) amade bir fitne ve cehalet "mikrobu" gözümüze sataşır.

Kimdir, Bakû'da günün gün orta çağında deste deste bölünüp birbirlerinin karnını yırtmağa çalışanlar? Müslümanlar!

Kimdir, Gence guberniyasında (*vilayetinde*) Müslüman kentlerini (*köylerini*) soyup soğana çevirenler? Müslümanlar!

Kimdir, Müslüman-Ermeni davasının karışıklığında Müslüman yiğitlerini daldan (*arkadan*) vurup öldürenler? Müslümanlar!

Kimdir, Ağdam'da ahirinci kilimini satıp nevelerine azuge (*torunlarına yiyecek*) harçlığı apararak (*götüren*) beli bükük koca Müslüman arvadını (*kadını*) soyanlar? Müslümanlar!

Kimdir, Şeki, Şamahı, Gence... ve gayri yerlerde, usûl-i cedîde (*yeni usul*) mekteplerine mani olup bizi cehalette koyanlar (*bırakanlar*)? Müslümanlar!

Kimdir, öz riyaset ve nef'lerinden (*çıkarlarından*) ötürü milletin koyun yerinde (*gibi*) kalmağına çalışan sahib-i mansıplar (*makam sahipleri*)? Müslümanlar!

Kimdir, Karabağ, Tiflis, Bakû ve gayri yerlerde aramızda çıhan tek tük erbâb-ı hamiyeti min cür (*bin türlü*) alçaklık ve şeytanlıkla hükûmete zıt ve muzırr (*zararlı*) gösterip kalebent ve nefy ettirenler? Müslümanlar!

Kimdir, esasen bir kardeş olan bir milletin arasına cür be cür avam ve ahmak-pesendane adlar ile nifak salıp, öz hayrından ötürü iki kardeşi biri birine savaştıranlar? Müslümanlar!

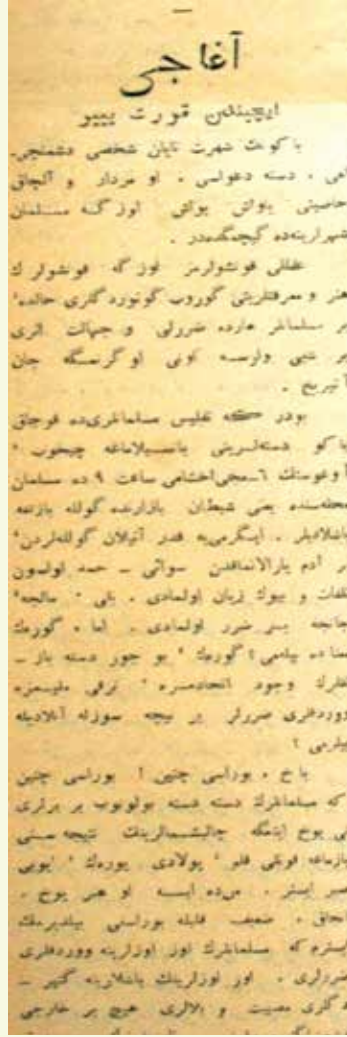
Ah... Hansı derdimizi açsam altından Müslüman fitnesi, Müslüman parmağı çıkıyor.

Her yana baharsak halimizden lanet ve nefret yağıyor. Her neye ümit bağlasak ahiri puç (*boş*) ve pişmanlık çıkar (*çıkıyor*).

Her yanda cehalet ejde[r]hası bize hâkim olup (*olmuş*).

Her semtte nefsanî garaz, menfaat-i şahsiye, tabiat-ı hayvaniye, cahilane inat, bî-haberane gurur, mecnûn ve şenî'ane ref'târ (*delice ve çirkince davranış*) etrafımızı sarıp gözlerimizi kapamış.

Beş on Müslümanın olduğu yerde böyle "nifak" araya girip şahsî düşmanlık gözlerimizi kör etmiş.

"Ağacı İçinden Kurt Yiyen"

Her yerde biri birimizin ayağından çekirik (*çekiyoruz*). Yiğitlik ve gücümüzü öz kardeşlerimizin başında sınıyırır (*sınıyoruz*). Öz özümüzün arasında aslan, ejde[r]ha oluruk (*oluyoruz*). Özgelerin yanında pişik (*keci*) ve koyundan da aşağı düşürük (*düşüyoruz*). Özgelerin bize zulüm ve hakaret etmelerine hamıdan artık (*herkesten fazla*) özümüz öz kanacaksızlığımızla kömekçi oluruk (*anlayışsızlığımızla yardımcı oluyoruz*)...

Of! Daha ne yazam (*yazayım*) hâlimize. Cehaletimize bahtıkça yürekler parçalanıyor!

Aman Ya Rabb, bu daha ne idi? Haricî od ve güllelerin arasında çasıp (*şaşırp*) kaldığımız böyle hengâmelerde öz özümüzü hayvanlar teki (*gibi*) yiyip telef etmeğimize daha ne ad vererek (*verelim*)? Yok, hata ettim: Neden ötürü bizim teki (*gibi*) vahşileri akıllı ve tedbirli hayvanlara ohşadiram (*benzetiyorum*)? Hayır, hayvanlar hiç vakit öz cinslerinin arasında bizim kimi (*gibi*) bed ref'târ (*kötü davranışlı*), bed sanat değildirlen.

Kentli olanlar elbet bilirler ki at ve öküz kimi (*gibi*) hayvanlara çölde (*dışarıda*) düşman hücum edeceği vakit bunlar tez arha arhaya verip öz tedbir ve güçleriyle özlerini hemîşe (*daima*) muhafaza ediyorlar. Hâlbuki haki-

katte biz öz nifak kanacaksızlığımızla bir birimizin ayağından çekip düşmana bir nev (*nevi*) köme[k]çi oluruk (*yardımcı oluyoruz*).

Aman Ya Rabb, nedir bizi bedbaht ve perişan eden bu tükenmez cehalet? Böyle yaşamaktan ise:

"Zillete, ömre müreccahtır şerefli bir memât
Ümmete lâzım değıldir böyle efsürde hayât"¹¹

Tüf! Cehaletin üzüne (*üzüne*)! Tüf! Müslümanlığı harap eden, Müslümanları sergerdân eden şahsî garazın köküne! Bugünler, bu demler şehirlerimizi, kentlerimizi alt üst eden haricî zulüm ve istibdat az olup kimi (*olmuş gibi*) bir de özümüz öz nifak-âmîz elimizle öz vücud-ı millimizde kanlı yaralar açırır (*açıyoruz*). Hâlbuki böyle bir vakitte öz aramızda olan hususî adavet ve nifakı bırakıp ittihat ve ittifak

¹¹ Bu iki mısra, Osmanlı Devlet ve erken Cumhuriyet döneminin Türk aydın, şair, yazarı ve devlet adamı olan Süleyman Nazif'in "Ey Ebnâ-yı Vatan" adlı şiirindedir. Süleyman Nazif, Servet-i Fünun dönemi şairidir. Anlayış ve tarz olarak Namık Kemal'in devamıdır. Edebî karakteri kadar hazırcevaplığı ve nükteleriyle de ünlüdür.

gücüyle aciz ve perişan olan Müslüman kardeşlerimizin kömeğine çatmak (*yardımına gitmek*) bize neinki lâzım, belki farz-ı ayndır, belî!

“Cümle gülzâr-ı vatan mahvoldu istibdâd ile
Bizden istimdâd eder her zerre bir feryâd ile
Geçmesin eyyâmımız beyhude istimdâd ile
Pençeleşmek muktezî gaddar ile bidâd ile
Zulm ü istibdâd devri, derd ü ye’s eyyâmıdır
Arkadaşlar, can verin, can vermenin hengâmıdır
Her tarafta bir enîn-i dâîmi cûşân iken
Âdemin evlâdına lâyük mü kayd-ı hıfz-ı ten”¹²

Heyhat!... Bizde şairin zemmettiği hıfz-ı beden kaydı bile yoh. Öz özlerimizi bilmem ne diyeyim. Neler gibi telef edirik (*ediyoruz*). Öz kanımızı gene özümüz içirik (*içiyoruz*)...

Of!.. Bugünkü her cür haricî, dâhilî musibet ve felâketimizi nazara alınca insanın beyni bozulur (*bozuluyor*), akli çaşır (*şaşıyor*), kalemi elinden düşür (*düşüyor*)...

Ah, ey biçare mazlûm millet! Nifak ve garaz, seni ne vakte kadar bu perişanlıkta sahlayacak?

Ey evlâd-ı millet, acaba millete ne olup ki:

“Nazarında lika-i müstakbel
Bir zalâm-ı kesif ile mestûr
Ağlıyor karşısında vech-i emel,
İnliyor sinesinde kalb-i huzûr.
Munkalip bir enis-i ye’s e nefes
Dem be dem inlemektedir rûhu
Ten değil, sanki bir şikeste kafes
Çırpınır onda rûh-i mecrûhî
Üzerinde libası sad-pâre
Şerh eder kalb-i pare paresini
Aralıkta fakat o biçare
Gösterir kâinata yarasını
Kimsesiz bir yetimdir mazlum
Ağlamakta kemal-i ye’sinden.”

“Ümîd”

Ömer Faik Numanzade bu yazısında o dönemde Rusya Müslümanlarında görülen sıkıntıları, anlaşmazlıkları, kötü yönleri sayarak bunun tek ve yegâne sebebinin cehalet olduğunu en etkili bir dil ve üslûpla anlatmıştır. Önceki yazılarında da aynı konu üzerinde durmuştur. Halkın cehalet yüzünden çekmediği sıkıntının kalmadığını ve ne yazık ki bütün bu yaşanan musibetlerden ders alınmadığını örneklerle dile getirmiştir. Rusya’da Müslümanların etrafında yaşamakta olan diğer milletlerden örnek ve ibret alınmadığına işaret etmiştir.

¹² Bu manzume Süleyman Nazif’in “*Ey Ebnâ-yı Vatan*” adlı şiirinin bir bölümüdür.

Ona göre gayrimüslim topluluklarda da görülen gelişmeler, Müslümanların gözünü açmamaktadır. Onların arasındaki asrî ilerlemelere ilgi duyacak yerde onlardaki olumsuz hasletleri almaktadırlar. Müslümanlar kendi içinde adeta birbirini yemekle meşguldür. Bu gidişe son vererek zilletten kurtulmanın yolu olarak Süleyman Nazif’in “*Ey Ebnâ-yı Vatan*” diye seslendiği vatan evlâtlarına yüzünü dönüyor. Bu şiirdeki duygu ve düşünceleri okuyucuyla paylaşıyor. O şiirden ilhamla kendisi de millet evlâdına hitap etmektedir.

“İstikbâlimizin yüzü yoğun bir karanlıkla örtülü” diyerek, şimdiki hâle bakınca, geleceğimizin belirsizlikler içinde olduğuna işaret etmektedir. Milletlin yaralı ruhunun kırık bir kafeste inlediğinden bahisle bu gidişe son vermenin zarureti ni dile getirmektedir. Burada dikkatimizi çeken bir hususa da işaret edelim: Süleyman Nazif, Osmanlı Devleti’nin merkezi olan İstanbul’da vatan evlâtlarına seslenerek hâl ve gidişin vahametini dile getirirken, Ömer Faik buradan çok uzaklarda Kafkasya’daki Müslüman ahalinin içinden aynı duygu ve düşünceleri haykırmaktadır. Şüphesiz ki daha kuzeyde Kazan ve daha doğuda Türkistan’da da durum aynıdır! Yani Türk dünyasının içinde bulunduğu cehalet ve geri kalmışlık... Peki, bugün farklı mı? Esasen Ömer Faik’i okurken dünü değil bugünü düşünmekteyiz.

Sonuç olarak, ileri görüşlü ve halkı için elinden geleni kat be kat yapan ve çırpınan Ahıskalı Ömer Faik Numanzade’nin dediği gibi, “*Bugünkü gayret ve teşebbüsün semeresini yarım ve biraz sonra, yok on yıl, belki yirmi, otuz yıl, hatta bir asır sonra gözlemek suretiyle çalışmalıdır.*”

Kaynakça:

1. *Bizim Ahıska* dergisi, No: 31-51.
2. Emel Erincik, *İrşad Gazetesi’nin 1905-1906 Yıllarının Kronolojik Fihristi*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2009. (Prof. Dr. Yavuz Akpınar yönetiminde hazırlanmış ve basılmamış yüksek lisan tezi.)
3. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Doğu Ltd. Şti. Matbaası, Ankara, 1978.
4. *İrşad* gazetesi 1906, No: 147, 149, 209, 215, 295.
5. Merve Nur Güneş, *Türk Şiirinde II. Abdülhamit*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018. (Yrd. Doç. Dr. Hidayet Özcan danışmanlığında hazırlanmış ve basılmamış yüksek lisan tezi.)
6. Prof. Dr. Şamil Gurbanov, *Ömer Faik Numanzade. Seçilmiş Eserleri*, Yazıcı, Bakû, 1992.
7. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2006.
8. Prof. Dr. Yavuz Akpınar, *Azerî Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1994.